

DOI: 10.18372/2415-8151.18.14359
УДК 94(456.31)

Косик Оксана Іванівна¹

к.б.н., доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

E-mail: o_kosyk@ukr.net

Гнатюк Лілія Романівна²

канд. арх., доцент,
Національний авіаційний університет

E-mail: gnatyuk.liliya@gmail.com

Бутмерчук Єва Юріївна³

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна,

E-mail: evabut777@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САДОВО-ПАРКОВИХ ОБ'ЄКТІВ МІСТА–ДЕРЖАВИ ВАТИКАН

Анотація: стаття присвячена державі Ватикан, що є суверенною територією Святого Престолу, історія якого безпосередньо пов'язана з історією папства.

У роботі наводиться історія виникнення самого міста та те, який вплив мала зміна влади та часу на архітектурно просторове формування. Особлива увага приділена формуванню та розвитку ландшафтного дизайну.

Наведена та проаналізована інформація про географічні особливості міста, пам'ятки архітектури, охарактеризовані сади та парки Ватикану.

Приголомшливі Ватиканські сади розташовані в стінах, що оточують місто Ватикан. Високі стіни, названі після папи Льва IV "мура-леонін", відокремлюють державу від міста Рим. Проаналізовано співмасштабність міста-держави Ватикан, яке займає близько 44 га та сади, які охоплюють майже половину міста – 25 гектарів, і наповненні пишною рослинністю, екзотичними рослинами та прекрасними творами мистецтва, такими як фонтани, статуї та будівлі.

У другій половині статті подана стильова характеристики садів Ватикану відповідно до періодизації їх створення від початку, темних віків середньовіччя, до сьогодення. Період найвищого архітектурного розвитку садів, вирощування лікарських рослин у садах Ватикану, трьох дворів у ландшафтному стилі епохи Відродження.

Описано поділ ландшафту на такі частини: італійська, французька, англійська. Безсумнівною прикрасою садів, крім архітектури, є лурдські гроти, фонтани, рідкісна рослинність та маленькі мешканці папуг.

Заклучна частина статті описує сучасний стан та проблематику подальшого розвитку ландшафтного дизайну на території міста-держави Ватикану.

Ключові слова: Ватикан, сади, озеленення, парк, архітектура, собор, бібліотека, Рим, ренесанс.

¹ © Косик О.І.

² © Гнатюк Л.Р.

³ © Бутмерчук Є. Ю.

Постановка проблеми. Духовний та адміністративний центр для католиків усього світу, одне з небагатьох міст-держав і єдина країна, де державною мовою є латинь, Ватикан розташований в самому серці Рима, і вагома частина пам'яток столиці Італії знаходиться на його маленькій території. Вже в період античності територія Ватикану заселена і вже в Стародавньому Римі вважалася священною. У 324 році, після приходу християнства, над гробницею святого Петра споруджена базиліка Костянтина, і з тих пір це місце заселялося ще з більшою інтенсивністю. У стародавні часи Рим був володарем світу в якості столиці могутньої Римської імперії, а в середні віки став серцем християнства і папства. Утворене в середині VIII століття Папська держава охопило значну частину Апеннінського півострова із загальною територією 16000 кв. км і чисельністю населення понад 3-х мільйонів чоловік. 13 травня 1871 року це держави стали частиною Італійського королівства. Суверенну держава Ватикан в її сучасному вигляді офіційно зареєстровано 11 лютого 1929 р. на підставі укладених урядом Муссоліні Латеранських угод.

Зважаючи на особливість державного устрою доступність на територію держави-міста Ватикан є утрудненим. У зв'язку з цим виникає необхідність більш детального розгляду пам'яток архітектури та ландшафтного дизайну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Карло Петангелі подає ретроспективу розвитку міста-держави

як архієпископії малярства [5], Антон Хенсе розглядає Ватикан, як частину Риму [4], Баумгартер П.М. широко досліджує палаци та наукові інституції [3], сади та парки розглянуті зокрема у [1 та 2]. Але, незважаючи на велику кількість історичних довідок, немає комплексної роботи, яка розкриває тему озеленення духовної столиці світу.

Мета. Виявити основні етапи формування та особливості розвитку садово паркових об'єктів міста-держави Ватикан.

Основна частина. Ватикан - одна з європейських мікрокраїн, що розташована на Ватиканському пагорбі в західно-центральної частині Рима, за кілька сотень метрів на захід від річки Тибр. Її кордони — 3,2 км, пролягають у межах Італії. Вони позначені мурами, збудованими в давнину для захисту Папи від вторгнення ззовні. Ситуація є суперечливою на відомій Площі Святого Петра перед Базилікою Петра, де межі кордону в безпосередній близькості від еліпса, утвореного колонадою Берніні, саме тут поширюється юрисдикція муніципальної римської поліції, на яку покладено охорону порядку в цій частині. Ватикан є найменшою суверенною державою у світі, площею в 0,44 км² (44 га). Число постійних жителів Ватикану становить приблизно 800 осіб, більша частина - 450 з яких мають духовний сан.

Папська держава, утворена у VIII столітті за підтримки Карла Великого на підставі передання про Костянтинів дар, проіснувала в досить великих розмірах

до 1870, коли утворилася сучасна держава Італія, а Рим став її столицею.

У 1929 відновлена після атеранської угоди Муссоліні з папою Пієм XI в нинішніх розмірах. 7 червня 1929 ратифіковано угоду між Італією та Святим Престолом, відповідно до якої утворилася держава Ватикан і опублікована конституція цієї країни.

Для християн Ватикан набув значення ще на зорі християнства у зв'язку з тим, що, згідно з переказами, саме там у 67 р. н. е. був розп'ятий св. Петро. Розташований на Ватиканському пагорбі (*Mons Vaticanus*) (рис.1.), названому так ще в дохристиянські часи, і на Ватиканських полях (північніше від пагорба, на якому побудовано базиліку Святого Петра,

Сікстинську капелу і Ватиканські музеї. Ватикан відомий своїм малярством і архітектурою, його найвеличніша споруда — базиліка Святого Петра, зведена на гробі першого Папи. Базиліка Святого Петра, втім, не є головним храмом. Головний храм Рима — базиліка Святого Івана на Латеранському пагорбі (рис.2). Саме звідси Папа Римський керував Церквою в добу Середньовіччя.

Найвизначнішим твором мистецтва є фрески Сікстинської каплиці роботи Мікеланджело. Упродовж століть було зібрано величезну мистецьку колекцію, яка тепер експонується у Ватиканських музеях. Другою перлиною Ватикану є його бібліотека (рис.3).

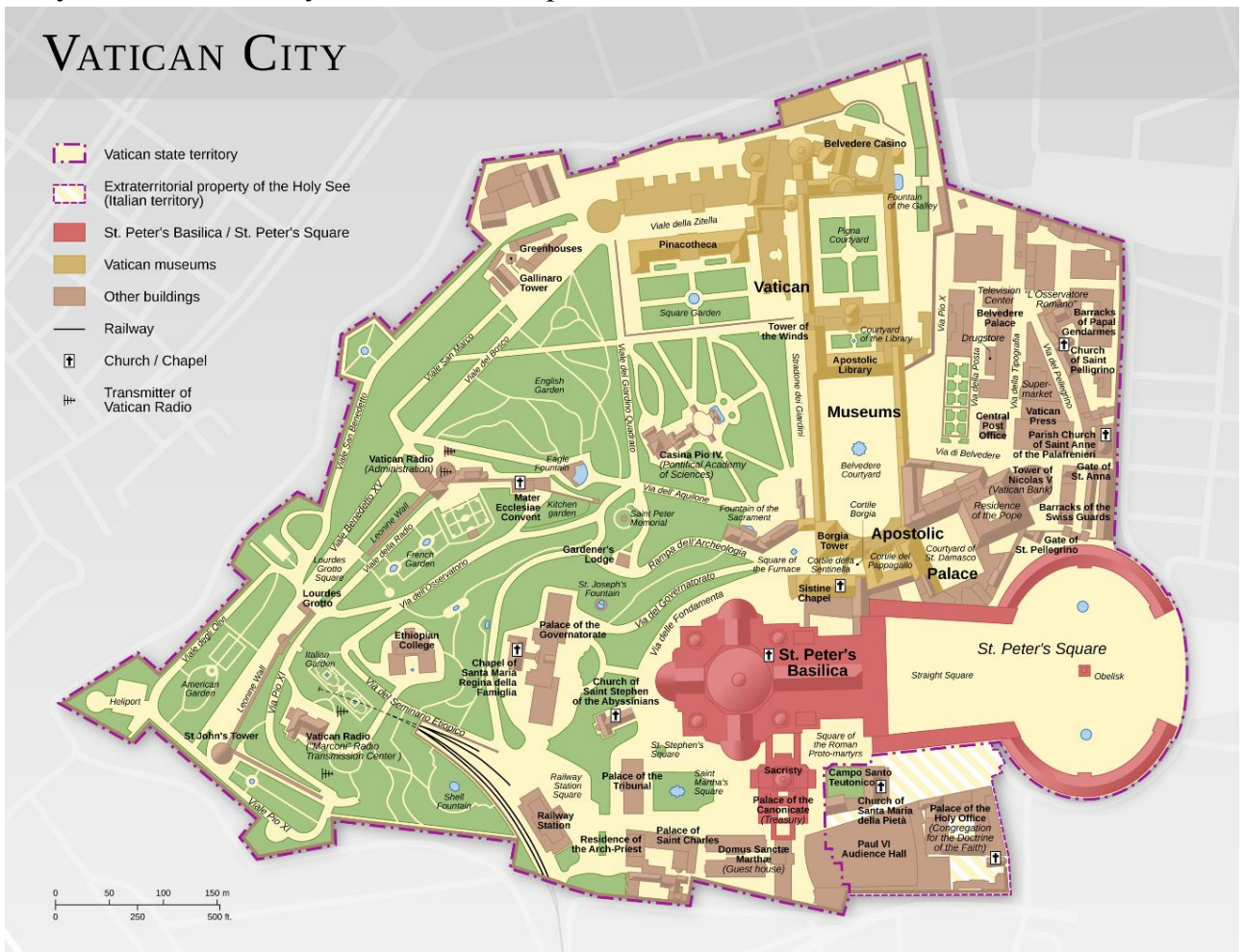

Рис. 1. Ватиканський пагорб. Схема.

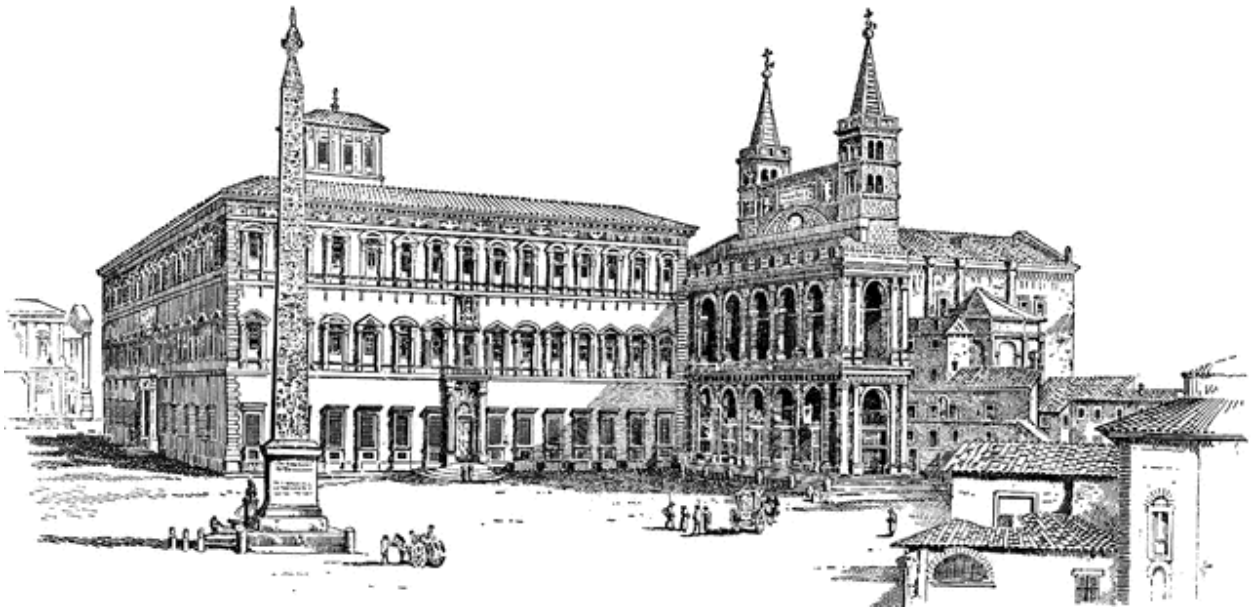

Рис. 2. Латеранський палац

Рис. 3. Бібліотека

Ватиканські музеї - за кількістю творів мистецтва на одиницю площі або на кількість мешканців, Ватикан посідає перше місце в світі.

Біля витоків створення Ватиканських музеїв стояв папа Юлій II, який у XVI-му столітті

запрошував в Рим знаменитих художників свого часу.

У залах папського палацу є фрески, написані Рафаелем. Склепіння Сікстинської капели і Страшний суд написані Мікеланджело.

Систематичне збирання і створення Ватиканських музеїв розпочалося в другій половині XVIII століття папами Климентом XIV і Пієм VI. У ці ж часи було реконструйовано Бельведерський палац, в якому розташувався музей античного мистецтва. Музей отримав ім'я одного зі своїх засновників - «Піо-Клементино». Пій VI колекціонував ще і картини, і з його зібрання, що складався з понад полотен, пізніше почалася ватиканська пінакотека. Пінакотека склалася в результаті об'єднання зборів картин 2 палаців: Палаццо Квіринале і публічних експозицій в Капітолійському палаці. Сучасний її склад склався після повернення раритетів, вивезених з палаців і церков у Париж під час наполеонівських воєн. Своє постійне місце розташування пінакотека отримала в 1932 р. в спеціально побудованому для неї будинку на території Ватиканських садів (рис. 4).

В 1797 році, згідно Толентинському договором, досить велика частина творів мистецтва, зібраних у Ватикані, була перевезена в Париж. Після скинення імператора, більша частина шедеврів повернулася назад у Ватикан. Антоніо Канова, найбільш відомий скульптор тих часів, доглядач колекцій Ватикану, так завзято допомагав повертати твори мистецтва, що отримав від папи титул маркіза. Колишній син каменотеса, а тепер маркіз, на прохання папи Пія VII організовував музей римської скульптури, використовуючи статуї і бюсти з колекції папи. У 1822 році відкрилася нова експозиція, названа Музей Кьярамонти.

Григоріанський музей, з експозиціями унікальних предметів, знайдених в некрополях Південної Етрурії, відкрився в 1837 р., в 1839 році - Григоріанський музей єгипетського мистецтва. Обидва музею були названі в честь папи Григорія XVI. Ватиканська пінакотека, колекція картин італійських художників на сюжети зі Священної історії - в 1908 році, а через 24 роки вона переїхала в нову будівлю, роботи архітектора Луки Бельтрамі.

У 20-му столітті відкрилися музей сучасного релігійного мистецтва, з колекцією творів Ван Гога, Далі, Матісса, Родена, Пікассо і історичний музей з серією портретів пап. Ватиканські музеї - це не тільки картини на релігійні теми. Тут є і величезна галерея географічних карт, експозиція карет та автомобілів - особистого транспорту пап.

В 1559 році за часів папи Пія IV у північній частині садів створюється декоративний парк у стилі епохи Ренесансу, в центрі якого будується будинок казіни у стилі маньєризму. В 1578 році папа Григорій XIII будує тут Башту вітрів, у якій розмістив свою астрономічну обсерваторію (рис. 5).

Появу садів відносять до часів середньовіччя, коли сади і виноградники поширилися на території, що з півночі прилягають до папського Апостольського палацу. За переказами, землі Ватиканських садів були посипані землею, привезеною з Голгофи Святою Єленою, щоб символічно сполучити кров Христа з кров'ю, пролитою першими християнами, які загинули в часи неронівських гонінь.

Рис. 4. Пінакотекa

Рис. 5. Обсерваторія

У 1279 році папа Миколай III (Джованні Гаєтано Орсіні, 1277-1280) переніс свою резиденцію у Ватикан з Латеранського палацу і обгородив цю територію стінами. В цей час насаджено фруктовий сад (*poterium*), створено газон (*pratellum*) та розбито сад для відпочинку (*viridarium*).

Фруктовий сад в часи пізнього Середньовіччя втрачає своє господарське значення. В 1485 году папа Іннокентій VIII розпочинає тут будівництво Бельведера (нині – частина Ватиканських музеїв).

Флора садів досить різноманітна і ця територія вважається біотопомі прихистком для багатьох видів тварин, особливо дрібних тварин та птахів. Сади і парки закладені в епоху Ренесансу та бароко і відповідно прикрашені фонтанами і скульптурами. Західна частина Ватикану характеризується міцними туфовими покладами. Під породою є кілька підземних джерел води, які гарантують безпечне водопостачання, а також підтримували субтропічну, щільну вегетацію садів.

На сьогодні Ватиканські сади (італ. *Giardini Vaticani*) — це садово-паркова зона Ватикана, яка покриває більше половини його загальної території. Значна частина садів Ватикану штучна. Територія між Леонінською стіною й місцем адміністрації Ватикану — найбільш незаймана частина садів: ліс із сосни італійської, інших сосен, дуба кам'яного, кипариса, кедра та пальм характеризують горбисту місцевість. Сади перетинаються широкою мережею доріжок. Загальний доступ громадськості до садів відсутній (рис. 6). Періодом найвищого архітектурного розвитку садів вважають шістнадцяте і сімнадцяте століття, коли над об'єктами садів працювали такі знані художники, гравери і архітектори, як Донато Браманте, Пірра Лігоріо (Садовий павільйон Пія IV), Антоніо Темпеста, Джованні Батіста Фальда. В ці часи відродженню садів сприяло будівництво на їх території фонтанів, скульптурних композицій та храмів.

У 1607 році, завдяки додатковому підводу води від озера Браччіано, яке розташоване за 40 км від садів, майстри з Нідерландів створюють в садах різноманітні фонтани, каскади та інші водні споруди.

До середини 13 століття, крім їстівних культур тут стали вирощувати деякі медичні рослини, дуже популярні на той час. І тільки до середини XVI ст. сади Ватикану перетворюються в класичний парк з розпланованому архітектурою і чіткими лініями тінистих алей. Таке перевтілення викликано особливою любов'ю тодішнього папи

римського Пія IV до декоративних рослин та їх розведення. Він створив з колишніх земельних ділянок цілий комплекс квітучих дерев з зеленим газоном, чагарниками, акуратно вистриженими за єдиним рівнем. Поступово, через роки, наступники Пія Четвертого, стали завозити численні дивовижні рослини і екзотичні дерева, пристосовані для клімату Італії, які збереглися в садах.

За часів папства Юлія II озеленення садів здобуло нового дихання. В початковий проект Донато Браманте було внесено зміни, які передбачали створення трьох внутрішніх дворів у пейзажному стилі Ренесансу: Двір Бельведера (1503-1545), Двір бібліотеки, Двір соснової шишки (рис. 7-а - 7-в).

У цьому ж стилі був спроектований великий прямокутний Лабіринт, обрамлений італійськими пініями та ліванськими кедрами. Замість огорожі, спорудженої за Миколая III, Браманте побудував великі оборонні стіни прямокутної форми.

У другій половині XVII століття територія Садів все більш використовується для ботанічних цілей. За каденції папи Климента XI висаджують рідкісні види субтропічних рослин. Починаючи з 1850 року значна частина садів була розбита за зразком англійського паркового мистецтва. У 1888 році папою Левом XIII тут було відкрито Ватиканський зоопарк. Протягом століть помітно змінювалися та зростали, додаючи багато витворів мистецтва та розширюючи сади до площі 44 гектарів.

В 1976 році в західній частині садів відкрито вертолітний аеровокзал Ватиканський геліпорт, який зв'язує Ватикан з міжнародними аеропортами Фіумічіно і Чампіно.

Архітектура ватиканських садів виражена в класичному стилі, так званий, англійський парк став зразком для влаштування садів Ватикану.

Кам'яні стежки, що звиваються по всьому периметру серед гладкого газону і високих дерев, описують всю територію парку від ділянок з палацовими будівлями до виділених місць під фонтани та водні джерела. Кожна рослина, кущ і барвисті клумби посаджені за певною схемою, яка підкреслює загальну структуру парку.

Рис. 6. Ватиканські сади (італ. Giardini Vaticani)

Рис. 7-а. Двір Бельведера

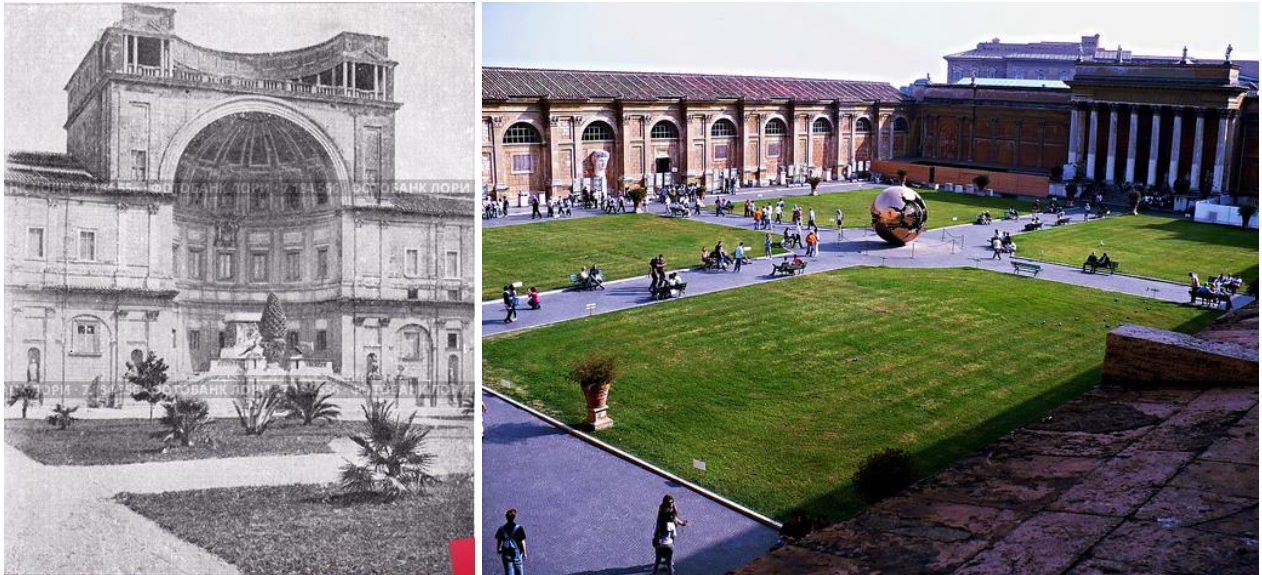

Рис. 7-б - двір бібліотеки; 7-в - двір соснової шишки

Висновки. Даючи оцінку змінам озеленення міста Ватикан, варто говорити про Ватиканські сади. Сади – невід’ємна частина держави, тому з кожним наступним правлінням кожного наступного папи, Ватикан лише розквітає. Після того як ландшафтний дизайн був перероблений на початку 1500-х, Ватиканські сади поділяються на три чіткі стилі озеленення: англійський, французький та італійський.

Від гравійних стежок в англійському стилі та натуралістичного дизайну, до квітучих французьких впливів та гідного італійського маєтку, ці сади відображають не лише стиль італійських садів, але й ті, що знаходяться в Європі в епоху Відродження.

В даний час Ватиканські сади - це складний ландшафт лісів, середньовічних пам’яток, скульптур та квіткових розширень.

Перспективи подальшого дослідження. Дослідження особливостей озеленення та вивчення пам’яток садового –паркового мистецтва

Література

1. Андре Лефевра «Парки и сады» — Санкт-Петербург, — Фитон, , 1871. — 168с
2. Белочкина Ю.В. "Итальянские сады и парки" М., Фолио, 2011 г.
3. Baumgarten, P.M. (1912). The Vatican Palace, as a Scientific Institute. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company. Retrieved January 16, 2020 from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/15286a.htm>
4. Henze, Anton. Kunstführer Rom. Stuttgart: Reclam, 1994.C.367-371.
5. Carlo Pietrangeli Watikan/ Arcydziała malarstwa. – Arkady, —2018. 606. с.

References

1. Andre Lefevra "Parky y sady" — Sankt-Peterburh, — Fyton, , 1871. — 168s
2. Belochkyna Yu.V. "Ytal'yanskye sady y parky" M., Folyo, 2011 h.
3. Baumgarten, P.M. (1912). The Vatican Palace, as a Scientific Institute. In The Catholic Encyclopedia. New York: Robert Appleton Company. Retrieved January 16, 2020 from New Advent: <http://www.newadvent.org/cathen/15286a.htm>
4. Henze, Anton. Kunstführer Rom. Stuttgart: Reclam, 1994.S.367-371.

5. Carlo Pietrangeli Watikan/ Arcydziela malarstwa. – Arkady, —2018. 606. s.

Аннотация

Косик О.И., Гнатюк Л.Р., Бутмерчук Е.Ю. Особенности развития садово-парковых объектов города-государства Ватикан. Данная статья посвящена государству Ватикан, который является вспомогательной суверенной территорией Святого Престола, история которого напрямую связана с историей папства.

В работе приводится история возникновения самого города и то, какое влияние оказало изменение власти и времени на город. Подробнее речь идет о выдающихся памятники архитектуры.

Во второй половине статье приведена характеристика садов Ватикана.

Ключевые слова: Ватикан, сады, озеленение, парк, архитектура, собор, библиотека, Рим, ренессанс.

Abstract

Kosyk O., Gnatiuk L., Butmerchuk Y. Features of the development of landscape gardening facilities of the city-state of the Vatican. This article is dedicated to the state of the Vatican, which is an auxiliary sovereign territory of the Holy See, whose history is directly related to the history of the papacy.

The work gives the history of the Emergence of the city itself and those who were influenced by the change of power and hour on the city. Further information on geographical features of the city - country is brief. More about the most important architectural monuments.

The stunning Vatican Gardens are located within the walls surrounding the Vatican City. The tall walls, called "mura leonine" after Pope Leo IV, separate the Pope's State from the city of Rome. One of the most impressive things about the Vatican Gardens is how impressively huge they are. Indeed, the Vatican City extends for about 44

hectares. The gardens cover almost a half of the city, nearly 25 hectares, and are scattered with a lush vegetation, exotic plants and beautiful artworks such as fountains, statues and buildings.

The second half of the article describes the characteristics of the Vatican gardens from the cob of creation - from the Middle Ages to the present. The period of the highest architectural development of the gardens, the cultivation of medicinal plants in the Vatican gardens, three courtyards in the landscape style of the Renaissance and the Pinakothek.

The division of the landscape into the following parts is described: Italian, French, English. The undoubted decoration of the gardens, apart from the architecture, is the Lourdes grottoes, fountains, rare vegetation and small parrot inhabitants.

The final part of the article describes the modernity of the Vatican. **Keywords:** Vatican, gardens, landscaping, park, architecture, cathedral, library, Rome, renaissance.

You might think you know all about the Vatican City – the world's smallest country, home to the Pope, St. Peter's Basilica, the Sistine Chapel and of course the magnificent Vatican Museums. But did you know that more than two-thirds of the Vatican is given over to verdant gardens concealed behind the imposing Leonine walls, built in the 9th century to ward off Saracen marauders? An idyllic green belt in the heart of the urban bustle, the Vatican gardens tumble over the steep inclines of the Vatican hill, providing much-needed repose for generations of stressed-out Pontiffs. Whilst still exclusive, these days it's possible to walk in the footsteps of the popes and visit this peaceful oasis as part of your visit to the Vatican – read on to learn about the fascinating history of the Vatican Gardens.

Keywords: Vatican, gardens, landscaping, park, architecture, cathedral, library, Rome, renaissance.

Стаття подана до редакції 01.10. 2019р.

Стаття прийнята до друку 14.11.2019 р.